

Kabdebó Lóránt

Különvélemény a Különvélemény költőjéről (Simonyi Imre kilencvenedik születésnapjára)

*nem a „világ” nem a „lét” nem a „többiek”
nem a „Hatalom” s nem a „Korlátoltság”:
magad vagy egyre tűrhetlenebb
a Világban a Létfen merthogy nem a tied
sem a hatalom sem a korlátoltság
s: nincs a létben E-Világi-Rangod
ám HANGOD mégis oly messziig hallik
mint a félrevert falusi harangok
ha asztagtűz vízár ellenség törne
TIÉIDRE*

(Simonyi Imre: Vallomás tíéidnek)

Valaha valahogy elkerülte figyelmemet. Azt tudtam, hogy Gyulán él egy jelentős költői egyénisége irodalmunknak, de valahogy mindig helyi jelenségként tudatosult csak emlékezetemben. Hogy az ő esetében ez a Gyulán lét lehetett annyira meghatározó helyrajzi azonosítás, mint Villon esetében mondjuk Párizs, arra csak azóta gondolok, amióta e lap szerkesztője rákérdezett – fel se tételezve tájékozatlanságomat –, közeledvén kilencvenedik születésnapja, nem írnék-e valami emlékezést a költőről számukra. Elszégyelltem magam, tájékozódni kezdtem, aztán mindjárt beleakadtam a költő egy valahai mondatába, válogatott kötete megjelenésekor írta vagy mondta: József Attila óta a legjelentősebb eseményként jelölve meg azt („Gyűjteményes kötetéről, a Különvéleményről például úgy vélekedett, hogy ez volt »a legtöbb, ami J. A. óta történt«. (Levél Békésnek, 1987. 07.)” – idézi monográfiája, Csibra István). Ennél pimaszabb kihívással nem lehetne provokálni utókorát. És hátha nem csak provokáció. Lehet az igazság – valamiféle – kimondása? Megismerve bizony rájöttem: igaza lehetett! Sajátos módon ő lett az ellen-József Attila költészetünkben.

Ellen-József Attila? Paradox történet: József Attila még a szabad alkotási mód korának költője volt. A körülmények és – azon mindinkább túlnóve – a létezés távlatossága határozták meg alkotói fantáziája nyelvezetét. A „pontosan, szépen” igénye irányította fogalmazását. Törvényt szőtt verseiben: „ahogy a csillag megy az égen”. Csak hát azt is észrevette: „a törvény szövedéke / mindig fölfeslik valahol”. A létezés rendje emberi szellem számára végül is felfoghatatlan. De amikor verset írt: felfoghatónak vélte. Amint példaképe és kortársa, Szabó Lőrinc később – szinte az ő nevében is – belátta: „De, hogy a / Mindenség is csak egy Költő Agya, / úgylátszik, igaz.” De a fogalmazás szabadsága lehetővé tette számára (számukra) a pontosságra törekvés kettős módját: a törvénytmondás egyszerűségét, és egyben ugyanannak a grammatikailag megszerkesztett dialogicitását, sőt polilogicitását. A pontosság másik oldalát. Szerintem ennek belátása okán maradt töredékben a „pontosan, szépen” folytatásával, „ahogy a csillag megy az égen”. Ez a beszédmód csak a hagyományos – felvilágosodás kori, Kepler-Newton-féle – világnézet utánmondása lenne ugyanis.

A mikro- és makrouniverzum megfigyelt és sokszor fel sem fogható huszadik századi csodái és mutációi ebbe bele nem férhetnek. De közben a „Költő [Költők!] Agya” is mozgott tovább. Jöttek a század utolsó harmadában a költészet új eseményei: a *Halott feketerigó* szellemiség-szabadságharca, szexuális fölzsabadultsága, Tandori „vágóasztala” és verebei, meg formálódtak Petri György dadogó filozófiai „magyarázatai”. Hátterükben a „babonák napja” „a szocializmus korszakában” – a szabadságmegvonás ideje, a csodálkozás kiiktatása: a körbebeszélés kényszere.

Régi, sok évtizedes értelmiségi játék: hogyan élte volna meg a kommunista rendszer valóságát József Attila? Eljátszottunk, sokan, sokszor a gondolattal. Csak azt nem vette senki észre, hogy itt volt számunkra – csak nem tudatosítottuk – Simonyi Imre. József Attila-i versmondási igénnyel: a szabadság-talanság, a beszédmód-megvonás korában. A totalitárius rend körülményei között. Amikor „*Magányod / barlangját kard kutatja át.*” Amikor nemcsak a »miről beszélsz« – tehát a téma – hasad meg, feslik fel mindig valahol, hanem éppen a »hogyan beszél« pozíciója is bizonytalanra válik. Nemcsak filozófiailag, de etikailag! Simonyi Imre megfogalmazásában:

Nem volt nagyobb, mint a többi nagyok.

Ám esténként nem csupán szelleme

lépett a színre, ámde jelleme

is (szemérmesen) véle ballagott:

kissé mögötte, kissé benne, kissé

jobbra tőle, vagy a bal-szegleten

megállt e Jellem (majd' hogy félszegen)

s mégis oly göggel, hogy szinte klisé-

ként zörrent a partner (még a jobbak is)

s lehetett szerep, „paukolás” hamis;

(hány rossz szerző! Hány silány rendező!)

ő mellőzvést minden nagy áriát

-- látszólag kisujjból kirázott mágiák: –

EZ volt! S ebben volt: utol-nem érhető.

----- És hogy épp erénye

fordult fonákra; s azt rótták ellenére:

ugyanaz maradt – ugyanazzal szemben!?

– Nem arra ügyelt: mit kíván kor-tanára

feleletül, de saját hit-tanára

okítá azt – a kórosat! – e Jellem.

Mert aki nagy: az mind a legnagyobb!

(Nincsenek sokan!) S ha nem nagyobb: különb volt.

Mert akár együtt, akár pedig külön volt:

arról beszélt, amiről hallgatott.

De MELLÉ nem beszélt! És EL nem hallgatott!

És úgy volt együtt, hogy mindig külön volt.

S akár együtt, akár külön: különb volt!

S ha vallott: úgy – vallatót vallatott.

Tudta, hogy egyedül van. S e hiány

épp az, hogy akár együtt is lehetne:

a többi (tizenkilenc?) egy híján

*maradna hús... mégis, jaj: akkor is!
Együtt: kikkel? Külön? De Tegnap is! Ma is!
Órület! Elvisehetetlen! – Elviseelte.*

Míntha éppen dadogna!? Egyre pontosabbra igazítaná a kimondás pillanatában minden szavát. Ezáltal lett ő – az ő szövege – az *ellen*-mondás. A megfigyeltlen mégis beszélés vállalója. És a megvallás épp oly sikeres megvalósítója. A rabságban fogalmazó „hit-tanár”, aki nem a »mit«-re figyel, hanem a »hogyan«-ra. A kimondás hogyanjára. Mert számára ez a sors adatott: figyelni, vigyázni arra, hogyan tudja felvállalni a mondás lehetőségét. Mivel „mást nem tehetett”. És Kosztolányi tanúsítványát követve: „*s mert nem lehet már jobban sírnia*”. József Attila a tudást kereste, Simonyi Imre a kibeszélés tudását mutatja fel. Mondja és mondja sajátos retorikájával: rá-beszéléssel.

Nem véletlen, hogy a fent idézett vers is egy színészsírató: *Rekviem Tímár Józsefért*. Verseit olvasva színész hangján mondom magamnak, mintha színpadról hallanám. A nagy önmagukat igazítóan fogalmazó, Hamlet-típusú monológok stílusában. Amint kimondva, mindig arra a bizonyos – Arany János fordító-szavával: – „bökkenő”-re figyelmeztetne. Őt nem a »hol lenni?«, hanem a »hogyan lenni?« – azaz hogy: „lenni vagy nem lenni” ebben a környezetben etikája izgatja. A mindig provokálóan jól öltözött megjelenésének az előkészületei izgatják, a kimondhatás tükör előtt felpróbált redői és igazítottsága. Nehogy valami kifogásolnivalót találjanak. Nehogy valami foghatót rajta. Nem deklamál, inkább a próbaszobában mondja-mondogatja készülő szövegeit. Mint ahogy ezt a Tímár Józsefre emlékező versét is összehangolja, illesztgeti, hogy végül is egészében kimondhassa a diktatúrák korának talán legnagyobb hazai költeményét. Annak az Illyés-féle *Egy mondatnak* ikertestvérét.

Költészete annak a Németh László-i dramaturgiának a megfelelője, amely a leírt szöveg etikai tanulságát egyben a környezettel szembeesítve rögtön meg is kérdőjelezi. Nem a Jellem képzetét, hanem éppen hatékonyságát. Most már egy másik VII. Gergely-alakításra utalok, hiszen Tímár Józsefét ma élők már nem ismerhettük. De én láttam Gábor Miklós alakítását a kecskeméti színházban. Amikor az utolsó szavak mondása közben („*Szerettem az igazságot, gyűlöltem a méltánytalanságot, ezért halok meg száműzetésben*”) kérdőjellel görbedve teszi kérdésessé a Jellem hatékonyságát. Éreztetve a jellem távlatosságát és a történelmi hatás majdani kibomlását is, de jelezve a konok következetesség jelenbeli megalázottságát is. Rákérdezve: a megérte-e »keserű pohár« jellegű számvetésére. Isten fiára méretezett feladat, ember csak pojáca-köntössel veheti magára. Élhet-e másképp a Békés megyei Gyulán egy nagy költő?

Pedig tudott volna a szabadsággal is élni, azt is tudta, amit József Attila tudott. Tudta a legkisebben is felfedezni az univerzumot. „*Vizcsepp az ég, víszí a szél*” – szoktam volt szerkesztőként mondani kezdő költőknek: itt kezdődik a vers. És hát persze itt is végződik. Simonyi Imre a maga Gyula-Párizsában így éli meg ezt az univerzumot:

*Egy este olyan volt a város
Mint az a régi térdig-sáros
Mint az a mandulavirágos*

tán holnap este volt ilyen

Hogy is merte volna másképpen hozzá mérni önmagát? De azt is tudta, hogy nem erre az epigonságra született, neki *mást* rendeltetett kimondani, és *másképp*, a maga dadogós-próbálós módján – mégis a merészség öngerjesztő retorikájával:

*azt nem lehet tudni pontosan
hogy: mikor
azt se hogy egyáltalán:
mi
s hogy tulajdonképp:
miért
de mintha közben elveszett volna itt
valamikor
valami
valamiért*

Olvasom egy emlékezésben (Kis Ottó emlegeti az *Eső* Simonyi Imrének szentelt számában), hogy a *Rómában történt valami* éppen az etikai és az esztétikai hogyanra egyként finnyás szerzője „megnyugvással” olvasta a postázott Simonyi-verseket. Márai kintről tudta értékelni –, de Simonyi Imrének itthon, bent kellett ezeket a szövegeket létrehozni: kimondania, és kiadhatóan mondania.

Még hozzá úgy, hogy legszűkebb hazájában, leginkább saját otthonában nagyítóval figyelik minden megnyilvánulását. Utóbb fel is fedték a körülnyalazó spicliszövegeket. Ő nem ismerhette a róla készült konkrét jelentéseket, de tudta az árulás, a behálózás keserű rendjét. Érezte és verssé fogalmazta megérzéseit. Nem sunyi ravaszsággal, hanem szembeszálló nyíltsággal mondta ki szövegeit. És csodák csodájára: meg is jelentek előbb-utóbb ezek a művek. Simonyi Imre a kimondás zsenije volt a totalitárius rendszerek uralma idején.

Valahai szerkesztői szememmel olvasom most nagy-nagy meglepetéssel verseit. Két költő volt, aki »azokban az években« nyíltan megírt mindent itthon. Jánosy István és Simonyi Imre. Jánosy korábban alkoholmámorban, utóbb, józanodván álmaiban élte át, amit mindenki elől a megtorlás titkos gépezete rejtett: érzékeny idegrendszere Jung-megfejtésére méltó álmokban látta és írta át versébe közössége szenvedéseit. Simonyi Imre kísértáta magából, sétái közben mondogatva szavak mágikus terében ugyanezt a szörnyekkel teli világot.

Nemcsak a Jellem embert próbáló erejéről beszélt közben, hanem éppen a kor embert nyomorító körülményeiről is. Két évtizede nem tudunk mit kezdeni a besugásos hálózat-tal. Simonyi Imre verseiben nyíltan kimondva olvashatjuk tényeit. Ő bemutatta az őt vizslatók gyűrűjét. És benne mindez az 1986-os válogatott kötetében. Szerkesztőként – utóbb is bevallva – visszariadtam volna ezektől a nyílt kártyákkal-szavakkal játszó szövegektől. Rómában történt valami – pozitív értelemben is: Márai örömmel olvashatta ezeket a szókimondó, és a kimondás módját oly zseniális módon feltaláló verseket.

És hozzátehetem kritikusként ma már: a versek esztétikai értékben azóta semmit sem veszítettek. Nemcsak etikai értékük válik méltathatóvá utóbb, hanem a megformálás esztétikai mikéntje is igazolja az oly igen finnyás Márainak a költő kötődését viszonzó gesztusait. Sőt annál is többet. Amit Márai sem volt képes érzékelni, de helyette a költő kénytelen kimondani provokáló méltósággal: versbeszéde valóban eseményt jelenthet a József Attila utáni időszak irodalomtörténetében.

Ahogy olvasom, lapozom Simonyi Imre verseit, csodálom valahai saját válogatói szigorát a *Különvélemény* című, a *Különbéke* Szabó Lőrinc-i – szintén elkülönülő – címválasztáshoz feleseléssel kapcsolódó, az ántivilágok ellenében összeállított és megjelentetett kötet esetében. Majd mindegyik versről külön-külön is szívesen el-elgondolkoznék: mint valahai kortársuk, és mint mai utókoruk olvasója egyként. A Tímár József-émlékverset könnyű szemtanúként igazolni. Magam is láttam az utóbb betiltott *Széchenyi*-drámában szenvedni,

láttam Tolnay Kláritól a *Nórában* búcsúzni, megköszönve a tüzet, és egy országgal együtt gyászoltuk az első teljes tévéfelvételű dráma adását nézve, *Az ügynök halálát*. Hallhattam éppen egyet-mást a nagy színész miskolci száműzetéséről is. Timár Németh László drámai zsenijének színpadi mása lehetett, míg lehetett. Egy nemzet nyilvánosságából zárult a korszakot megidézõ klasszikus nagyságrendű vers modelljévé.

De most hadd beszéljek egy másik versrõl, amely keletkezésekor csak a költõ és szûkebb környezete – no meg a hálózatot mûködtetõ tartók – által ismert személyeket fogta be versébe. A „*Kis*” *Blanár* című apró képek balladájára gondolok.

*És akkoriban a gyulai éjben
Blanár doktor, „a kis-Blanár”, a bolsi,
szapora szó s kéz-lábbal szavatolni
merte már harmincnegyolcban: „Negyvennégyben
Fény gyúl ki az ezeréves setétben!”
S a finom úr, ki olykor közbeszólni
merészelt halkan: „El-nem-hamarkodni
doktor! S fálnak ne fejjel! Túl nem élem,
ha valamely örültség!... Érti!? Féltem!”
– „Tán a túlvilági elkárhozástól,
apát úr?” – ironizált, mint ki biztos
a dolgában; deznált kis népbiztos. –
– „Ó, nem, doktor, ó, nem, egészen mástól
– szólt a nagy pap borongón: Apor Vilmos –
az e-világi megcsalattatástól!”*

Hozzáteszem: nem is élte túl a finom úr. Háttéranyagként pedig – mert a „gyulai” történethez, mint a „párizsiakhoz”, sőt a „londoniakhoz” is, ehhez is kell – Simonyi Imre két emlékezésébõl idézek: „*Gyulán (a két világháború közötti városban) három igaz ember élt: Apor báró (a szegények plébánosa), Blanár doktor (a szegények orvosa) és Erdõdi Lajos (a szegények ügyvédje). Mindhármán polgárok voltak, s a szegények istápolói.*” „*A második világháború alatt zsidómentõ voltam, ezért bolsinak számítottam. Szegény Blanár azt hitte, én leszek majd az embere, a második, mögötte a pártjában. Amikor megtudta, hogy nem vagyok kommunista, többet nem állt velem szóba. Aztán '50-ben, amikor õ maga is megcsõmõrlött az egészsétl, odajött hozzám az utcán, kezét nyújtott és csak ennyit mondott: »Magának volt igaza!« Fél év múlva, 1951-ben öngyilkos lett. Elhíresztelték, hogy szívroham végzett vele, de tudom, hogy meghasonlott, elege lett az egészsétl, bevett egy csomó gyógyszer és kész. Mondja, Erdõdi Lajosról tudott valamit? – Nem.*”

De mint minden jellegzetes „kis”, „helyi” történet (és Simonyi Imre apró képei, drámai rögtönzései ilyenek) egyben az egyetemes történet része is. Kapcsolódnak. Apor Vilmos már „helyi” plébánosként, 26 évesen tett szert nagy tekintélyre, mikor a román katonák túszszedõ akciója után az elfogott gyulai polgárok ügyében – többedmagával – kieszközölte a túszok szabadon bocsátását. A háború megindulásakor XII. Piusz pápa gyõri püspök-ké nevezi ki, 1941. február 24-én, 49 éves korában Gyulán szentelték püspökké, március 2-án ünnepélyes keretek között vonult be Gyõrbe. Serédi Jusztinián bíboros 1941 elején õt bízza meg a Magyar Szent Kereszt Egyesület elnökségével, amely testület az egész ország területére kiterjedõen a keresztény hitre térõ zsidó polgárok ügyével foglalkozott. A német megszállás és nyilas hatalomátvétel után felekezetre és etnikumra való tekintet nélkül személyesen kelt a kiszolgáltatottak védelmére a német és nyilas vezetõkkel szemben. Aztán 1945. március 28-án megkezdõdött Gyõr ostroma. Március 30-án, miután a rezidenciájára

menekült asszonyok kiadását megtagadta, egy szovjet tiszt dulakodás közben halálosan megsebesítette. Április 2-án, húsvéthétfőn, hajnali 1 óraker belehalt sérüléseibe. Holttestét a karmelita templom kriptájában csendben eltemették. 1948. november 24-re volt kitűzve testének ünnepélyes felhozatala a karmelita templom kriptájából. Az ezt megelőző napon azonban a város és a rendőrség írásban megtiltotta a felhozatalt. Csak 1986. május 23-án helyezhették a székesegyházban ünnepélyesen végső nyughelyére. 1997. november 9-én II. János Pál, a pápaság történetének egyik legfényesebb tisztségviselője avatta boldoggá a vatikáni Szent Péter téren.

A vers keletkezésekor és megjelenésekor a mártír püspök, a világegyház későbbi szentjének neve egyetemes tabunak számított. Apor Vilmos nevét és alakját mint plébánost, címzetes apátot emelhetette be versébe Simonyi Imre, „helyi nevezetesség” mivoltában. Hogy kisírjon belőle. Sorsával, még inkább pedig figyelmeztetése egyetemes igazságával. Amelyet a harmadik »igaz« gyulai polgár, Erdődi Lajos jelleme és sorsa jelképezhet, az a valahai baloldali, akinek neve még helyi nevezetességként sem jelenhetett meg a versben. Nem véletlen, hogy Simonyi 1956-os perének nem gyulai származású jóindulatú jóindulatú ügyésze idézett emlékező beszélgetésükben a költő kérdésére (ismerte-e?) »nem«-mel felel. Erdődi Lajos a vers ki nem mondható témája, a mérleg nyelve, a hős és áldozat, a Tímár Józsefek fajtájából való Jellem. Nagy műveltségű, kitűnő felkészültségű ügyvéd, aki bábáskodik a népi írók mozgalmánál elindításánál. Majd részt vesz a baloldali agrárreform kidolgozásában, melynek gyakorlati megvalósításáért minden fórumon, szervezetben küzd. A II. világháború alatt szerepvállalásaiért kommunistának bélyegezték és bebörtönözték. A háború után, amikor Magyarországon épp csak elkezdődött a bolsevizmus, ő már nem akart kommunista lenni: sokszorosán, határozottan visszautasította, hogy a megszálló, diktatórikus hatalom szolgálatába álljon. Ezért az egyik első koncepció per áldozataként tíz év átnevelő munkaszolgálatra ítélték, melyet a szovjet gulág táboraiiban kellett letöltenie. Hazatérése után állandó megfigyelés alatt állt, és bár a kapcsolatait a politikamentesség alapján a minimálisra korlátozta, egyik barátjának írt levele miatt izgatás vádjával 1960-ban húsz hónap börtönbüntetésre ítélték. Végül a sok megpróbáltatás, csalódás lelkileg is összetörte.

A felidézett versben a kimondott és kimondhatatlan három „igaz ember” között, mellett, életkorban mögöttük persze ott él, lélegzik, véleményt formál a versével rájuk tekintő tanítvány – maga a költő: Simonyi Imre. Amint ama nagy Tímár-siratóban fogalmazza, beleélve saját – szinte párhuzamosan alakuló – életét is a mintákba, a kisvárosi nagy mágusokba, és a közismert történetű közszerelő, a háború előtt vitázó szavai miatt a színpadról letiltott, majd a bolsevista fordulat idején, mert 1949 szilveszterén a Magyar Színházban elszavalta a *Szótatot*, ismét állásából felfüggesztett színész sorsába:

*A jellem – mondtam – de az bizony!
S az ízlése! S ítélőképessége!
EBBŐL állt világnézete. S: hogy nézte
a világot. S: látta! S eltöltte az iszony.
S volt azontúl – igazságérzete,
s hajlama a kockázatoállalásra.
S hogy: Jó-Ügyért; azt bizton garantálta:
gerincből-nőtt mellbőségmérte.
S ennek (tudta!) nem bére, de ára
lesz, és mégis köpött a világra.
(Annyit is ért az!) – „Mától gyermekem
(ordítá egy ripőknek ama Anna-bálba;*

negyvenkettőben!) – zsidónak nevelem!”
S rá hét évre: a Szózat! – Rendületlenül!
Hazádnak! – Kerül: amibe kerül.

És a mérleg? Mint a kisvilágban, mondjuk épp Gyulán, hasonlóképp a nagy színpad világában szintúgy:

Sokba került! Megérte? Meg-nem-érte?
Nem azt fontolta: hány krajcár a bére?!
Önmagát dobta mindenkor a latra!
– A „bevétel-rovatban” e hon minden latra
ott nyüzsgött falánkan körszerű-koncra
egymást licitálván: kontra-rekontra!
S a mérleg túlsó rovatán („kiadásba...”)
egy volt Komédiás áll egymagába:
most liftboy-szerepben, vagy tán londoner,
(mit tudom már?) fénykép- vagy szappanügynök,
s így néz farkasszemet a vakvilággal.
S bár nem igaz, hogy az nyer, aki mer,
s ha mégis: annyit – nem kell szembe köpnöd
magad, ha úgy állsz szemközt – mintha háttal.

Hogyan is történt mindez a költő saját életében? 1956. november 18-án jelent meg a Gyulai Hírlapban *Két pogány közt – egy hazáért* (Nyílt levél huszonötezer gyulai polgárhoz) című cikke, amellyel egyidejűleg Simonyi lemondott a lap felelős szerkesztői posztjáról. „A »két pogányt«: a fasizmus, illetve a baloldali szektarianizmus testesítette meg ebben az időben. Az »egy hazát« pedig – a hűség. Hűség a humanizmushoz, a magyarsághoz, az emberiséghez, a törvényességhez: – egyszóval mindahhoz, amiért élni érdemes... Két évtizedes írói működésem fundamentuma ez a hűség, ez a szolgálat volt. – Tragikum pedig: – örlődés a »két pogány«, a két malomkő között.”

És ki ne figyelne fel a csalódott kommunista doktor jellemzésére használt „deznált kis népbiztos” kifejezés háttérben Németh László *Ember és szerep*beli ironikus szembe-sülésére: önmaga és barátai szembesítésére. „Szelíd írók, akikről azt hittem, hogy kenyérgondjaik közt egy barátoktól körülült tea vagy egy röptében testét is elvesztő vers minden örömük, felfedezték magukban a forradalmárt, s érces önérettel magyarították, hogy a marxizmus nem közgazdasági program, hanem az emberiség új vallása. Mindenki a »kapitalista világrend« közeli végére készült, Pest utcáin tízezer kis népbiztos járt, kemény nyakkal és gúnyosan, mint aki zsebében hordja a hóhérkötelet. Természetes, hogy ezt a kötelet mindenki annak szánta, akire valamiért haragudott, s egy éles nyelvű kritikus, ebben a bosszúra készülő íróhadban, gonoszabb burzsoának számított, mint a legkegyetlenebb bankvezér, akit ha elöben gyűlöltek is, de hiúságukba nem szúrt soha bele. Téged is megnyomorítanak, testvér, biztatott az egyik barátom félig intón, félig kárörvendőn. Jössz te még az én iskolámba marxizmust tanulni, fölényeskedett a másik. A harmadik, akit nagyon megbántottam néhány év előtt, csak annyit üzent, hogy az új rendben engem köttet először fel. Ritkán éreztem olyan undort, mint az irodalmi véglényeknek ebben az infusoria-áramlásában az »új világ« felé. Hol voltak itt a hűség belső fékei, hol volt az az intellektuális lelkiismeret, mellyel az igazi író nemcsak véleményeihez, de e vélemények árnyalatához is ragaszkodik? A nép ennyi önzetlen barátja közt én voltam az egyetlen népgyűlölő, aki a közérzetemmel lassan már nem is a magam, hanem valóban a köz állapotát tartottam számon. Hányan érezték ezek

közül azt a makacs aggodalmat, mellyel az vigyáz ítélete kényes műszerére, aki ezt a műszert egy közösség iránytűjének tekinti? Most, a szocializmus átmeneti visszaesésének az idején megírhatom, hogy a szocializmus minden nagy követelését osztottam és osztom, s ha hivataltos képviselőivel hadakoztam, csak a nyolcvanas évek hozzátapadt szellemét igyekeztem e követelésekről ledörzsölni. Akkor örömmel telt a dacban, jólesett kihívni a frissen áttért marxocskák haragját; soha nem ingereltem cikkeimben úgy őket, mint ekkor, amikor én is elkerülhetetlennek láttam győzelmüket. Természetesen én is megkaptam tőlük a magamét. Az »új enciklopédiá«-ról szóló előadásomat követő vitában Feuerbachról kezdtek vizsgáztatni, s a Nyugat Britannia-estjén, ahova az egyik szerkesztő kéretett oda néhány perces megbeszélésre, a kiváló munkásíró, akinek a könyvéről akkoriban írtam, szenvedélyes beszédben osztálygyűlölettel vádolt meg. De nem baj, legalább megismertük, fejezte be szónoklatát, s az egész terem tapsolt és helyeselt. Egy kövér lipótvárosi elvtárs, akinek ezerszer több köze volt a tőkéhez, mint nekem, elvtársnak szólította a sértett író, a szerkesztő és a vitavezető pedig hallgatott. Senki sem merte megkockáztatni az ellenvetést, hogy azt a bírálatot, amellyel én az agyamban kialakult »véleménykonstellációnak« tartoztam, másból is írhattam, mint osztálygyűlöletből. Én a közönség előtt egy szót sem szóltam, csak az íróhoz mentem oda a lépcsőházban néhány szelíd szóra: ő érdemelte meg egyedül, aki jóban-rosszban kitartott a maga meggyőződése mellett, hogy figyelmeztessen: van másféle meggyőződés s másféle becsület is."

Hiszen a példaképek között Németh László mindig is a legelőkelőbb helyen szerepel Simonyi Imre rangsorolásában. És hogy a „dezinált kis népbiztos” éppen az „Apor Vilmos” névvel rimel össze? Méghozzá „borongón”? Ironizálva szembesítve-összeolvastva a „kis népbiztos”-t a „nagy pap”-pal? Mintha egy pakli kártyát keverne versében a költő: szórja (szórja? vagy osztja? éppenhogy: illeszti!) egymás mellé a szavakat a versben. Szepes Erika, a verstan egyik legjobb mai ismerője hosszú tanulmányt szentelt Simonyi Imre metrikai megoldásai felfejtésének (*Simonyi Imre, a formaművész*), – magam részéről az oxymoronként egymáshoz csatlakoztatott jelenetek, szavak, szelvények, jelzők versbéli kapcsolatára szeretnék utalni. Ahogy külön-külön válogatja a szavakat a nevekhez, főként oda nem illőként rakja egymás mellé őket, hogy azután az egészszel korszakos jelenetet formáljon belőlük. Nem is egy, de két – egymással ellentétes – rendszert egyszerre jellemző, sőt mindkettő távlatos megítélését szolgáló költeménnyé alakítva az apró képet balladává. Formálását tekintve villoni strófájú jelenetként, és a tragédiát dalban elbeszélve Arany János-i értelemben. Figyelem: a versben a szöveg mentén mint válik „finom úr”-ból „nagy pap”-pá, „borongón” megjelenítve az országos elhallgatás ellenében kimondott nevével Apor Vilmos. Az öngyilkossággal tiltakozó „kis népbiztos” pedig humanista valóját kibontakoztató másik fajta hitvallóvá. Megszólítottá, és a megszólítás kései meghallójává. Az elhallgatások »balladai homály«-ából az erkölcsi ítélet világosságát kiemelő versben. Simonyi Imre versbéli »dadogás«-a a legkeményebb ítélkezéssé áll össze a legkisebb jelenetekben éppúgy, mint a legnagyobb igénnyel megépített költeményeiben. Sétálva, vonulva, bizalmasan beszélgetve vagy provokálóan kiabálva, közben a szövegezés pontosságával küszködve: de mindenképp kimondva egy – nem is akármilyen! – évszázadra mindmostanáig érvényesen a maga Utolsó Ítéletét.

Ímígyen a korábbi törvényt mondó, szabadon fogalmazott direkt szöveget felváltó körbebeszélés, mely látszólag a figyelők-jelentők értelmezhetését kerülgette vigyázva – valójában mellbevágó szókimondással áll össze. Poétikai »ellenanyag«-ként egyben a heideggeri gondolkodásmód költészetbéli megvalósításává lényegül át. Akárha öntudatlanul is. A politikai aktualitásból a maradandóság örökértékűségébe emeli a költeményt! A költészetben – benne és általa – válik alkalmassá a magyar líra beszédmódja a huszadik század

csodalátásának befogadására. Simonyi Imre esetében egy erkölcsi mérték megalkuvás nélküli megfogalmazására. Kényszerűségből? Alkati adottsága révén? Ragaszkodásból? Minden esetben: költői formátumának sorsszerűségét beteljesítve.

* * *

De jó, hogy a »gyulai« költőt én kihagytam! Nem kell ebből a perspektívából emlékezni rá. Mint teszik valahai barátai, szerkesztői. Mint például Réz Pál: *„Vidéki költő volt és maradt haláláig, abban az értelemben véve, ahogyan Babits Mihály használja a terminust. A régi Magyarországon szinte minden nagyobbacska városnak volt egy – olykor több – költője, gyakorta jó, kitűnő költője: Nagyváradnak Horváth Imre, Debrecennek Oláh Gábor és Gulyás Pál, Berettyóújfalunak Nadányi, Kaposvárnak Takáts Gyula – s a legnagyobb Szegednek: Juhász Gyula. »Alig van magyar költő, aki annyira azonosodott volna egy várossal, egy tájjal« – írta róla Babits. – »Egy város és egy táj költője lett, vidéki költő, s egyre tudatosabban az. E vidéki végzet úgy nehezült rá, mint egy eredeti bűn, mely magában hordja büntetését...« Simonyi eleinte talán elvágott a városból, Ady Párizsába vagy legalábbis Pestre, de aztán egyre jobban körülfogta, befonta a város, ahol volt ugyan, aki támadta, de ismerte mindenki, igen sokan szerették is, becsülték, büszkék voltak a város teljességgel korszerűtlen »bohém«-jére, »utolsó bohém«-jére. És Simonyi Imre a követelményeket, a publikálási lehetőségeket semmibe véve írta a magyar költészet nagy hagyományaiiban gyökerező, de a századforduló francia lírájához is kapcsolódó verseit szerelmeiről, eszményeiről, nyomoráról, mestereiről, egy hajdanvolt életformáról, – és a városról. (Aki majd összeállítja az új Szerelmes földrajz-ot, Szabó Zoltán nyomán, az Gyuláról szólva Simonyit fogja idézni.) Nevezhette volna magát ő is, akárcsak Somlyó Zoltán, akinek szerette és idézte a verseit, magyar pauvre Lélian-nak, Verlaine viharvert, barázdált arcú, szikár keleti rokonának.”*

És Simonyi Imre korábbi büszkesége, Márai levelezőtársasága is az ismerő Csibra István szemében mennyire visszássá alakult: *„Boldog és büszke volt, hogy rendszeresen levelezhetett Máraival, jóllehet Márai kissé hűvös távolságtartása és vállveregető kritikája az évek során alig enyhült vele szemben.”* Mint Babits szemében Juhász Gyula? Élete végén már Simonyi Imre sem hunyt szemet afölött, hogy *„Márai mégiscsak mindvégig lekezelte őt, nem tekintette magával egyenrangúnak”*. Addig volt szüksége partnerségére, amíg az általa megformált Jellem képletében összetartozóak voltak, amíg a hazai különállást az emigránshoz tartozás szentesíthette. Eszményeik közössége összetartotta őket. Márai becsülhette a Jellemet, Simonyi visszaigazolást kaphatott a tengerentúlról polgáreszménye számára.

Élete végén mindezt – éppen Máraira utalva – Ördögh Szilveszter tanítványom-barátom rezignáltan így összegezte vitatkozó beszélgetésüket lezárva: *„Értelmét veszítette a politizálás. Nekem akkora honvágyam volt mindig is, hogy el se mentem innen, mert ez az én hazám, pedig nem érdemelte meg tőlem ezt a hűséget, mint Jeremiás próféta, úgy mondta, de csendes beletörődéssel, átkok felhangja nélkül, hiszen tudtuk mindannyian, mást se írt jószereivel, mint fájdalmas szerelmi vallomásokat a letűnt idők fájdalmas szépségeiről, a ringyó-anyja szülőházáról és történelemről, a kacér és szeplőtelen városról, a hervatagon tündöklő, szubrett és díva Gyuláról.”*

Etikai értékének visszaigazolását megkapta legszűkebb baráti körétől, esztétikai értékének számbavételével mindnyájan adósok maradtak. Legvégső eszményei így a színész és a színész szerepeinek írója maradtak: Tímár József és Németh László. Éppen mintha Németh László Babits-nekrológiát követné: *„Azt csinálom, amit egy kéz egy másik kéz nélkül is megtehet. Tisztelgek előtte.”* Utoljára öelöttük tisztelgett. Tőlük nem kellett költészete visszaigazolását várnia. Azt megtartotta magának. József Attilára utalva.

Én már akkor ismerhettem meg verseit, amikor ez a gyulai kisvilág az egyetemes történelem része lett. Kimondhatóvá, ismerhetővé vált. A versekben eldugott szereplők a Wikipédia életrajzaiban is jelenlévő nagyságok. De valódi nagyságuk mégiscsak abban áll, hogy valaha, egy magyar költő megismerte bennük és általuk a Jellem nagyságát, és az általuk vállalt szerepeket a maga költői színpadára fel tudta állítani. Megszólaltatta őket: kimondatta velük és általuk a kor nagy igazságait. Ellen-József Attilaként, de mégiscsak a József Attila utáni költészet eseményét jelentően.

Kis világ? Nagy világ? ...Színház az egész világ, és színész benne minden férfi és nő. Ebből a »színkőri« perspektívában tenyésző körbeszélésből nőtt meg Villon a maga Párizsában, Shakespeare a világtörténelembel lépő Londonjában. Így alakult univerzálisan gondolkodó Jellemmé a maga Gyuláján Simonyi Imre.